

Bent Hansen

Bent Hansen var på 1950- och 1960-talen en av Sveriges främsta nationalekonomer. Han introducerade den moderna matematiska analystekniken à la Hicks och Samuelson i Sverige och gjorde viktiga inlägg i den ekonomiska debatten. I början av 1960-talet lämnade han Sverige och etablerade sig i Egypten och USA som en framstående u-landsekonom. Genom sina böcker i inflationsteori och finanspolitik och genom ett flertal artiklar i de ledande internationella tidskrifterna fick han stort inflytande både i Sverige och utomlands.

Bent Hansen kom att leva fyra olika liv i fyra olika länder: i Danmark där han växte upp och fick sin grundläggande universitetsutbildning och bildade familj, i Sverige där han fick sin avancerade professionella utbildning och under många år var ett viktigt och kraftfullt inslag i den nationalekonomiska miljön, i Egypten där han blev den ledande ekonomiska experten och gifte sig en andra gång, och i USA där han (med en formulering av Akerlof m fl 2002, s 1) ”made his scholarly heaven from his other past existences”.

Bent Hansen föddes den 1 augusti 1920 i Hvejsel på Jylland. Hans far var lärare och senare rektor. År 1942 gifte Hansen sig med Reny Inger Bordal och fick med henne två döttrar och en son. Äktenskapet upplöstes 1961. Året efter gifte Hansen sig i Kairo med Soad Ibrahim Refaat, se Banke (1980).

Hansen var 19 år när Danmark den 9 april 1940 ockuperades av tyskarna. Några dagar senare mötte han en ung tysk soldat som var placerad som vakt vid en strand. En sorts vänskap uppstod mellan de två. Hansen tog för givet att en omdömesgill person måste reagera starkt negativt på nazisternas framfart som han själv hade gjort och uppmanade den tyska soldaten att desertera. Kort efter insåg han att han genom sitt förslag kunde ha exponerat sig själv och beslöt att fly. Det skedde med båt till Sverige. Hansen berättade inte mycket om sitt privata liv och därför vet man ganska litet om hans tidiga år. Man vet dock att han i oktober 1943 hjälpte till då de danska judarna tvingades fly till Sverige i mindre båtar.

Efter studentexamen i Odense 1938 började Hansen läsa nationalekonomi vid Köpenhamns universitet. År 1946 fick han ett stipendium som möjliggjorde studier i utlandet. Han reste till Uppsala och året efter blev han lärare vid universitetet där. Han disputerade 1951 på avhandlingen *A Study in the Theory of Inflation*. Erik Lindahl var hans handledare. Som försteopponent fungerade Trygve Haavelmo. Samma år blev Hansen knuten till det mycket ambitiösa projektet Penningvärdeundersökningen, igångsatt av den svenska regeringen. Hans bidrag blev klart 1955 och publicerades som

LARS MATTHIESSEN, CLAES-HENRIC SIVEN OCH PETER SVEDBERG

Lars Matthiessen har varit knuten till Syd-dansk Universitet i Odense och är nu professor emeritus. Hans främsta forskningsområden har varit stabiliserings- och skattepolitik. matthiessen. lars@globalnet.net

Claes-Henric Siven är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet. Han forskar på områdena brott och straff samt nationalekonomisk doktrinhistoria. chs@ne.su.se

Peter Svedberg är professor i utvecklingsökonomi vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet. Hans forskning gäller sambanden mellan ekonomisk tillväxt, inkomstfördelning och hälsa i Indien och Kina. svedberg@iies.su.se

Vi är tacksamma för värdefulla synpunkter från Lars Jonung, Assar Lindbeck, Bengt Pettersson och Bo Sandelin.

Finanspolitikens ekonomiska teori. Han efterträdde nu Erik Lundberg som chef för Konjunkturinstitutet och blev dessutom professor (dessförinnan hade han blivit svensk medborgare). Trots att Hansen i grunden var mer intresserad av ekonomisk teori än av konjunkturanalys hävdade han som chef institutets oberoende ställning, se Henriksson (1987, s 214–215). Åren 1959–60 var han också knuten till OECD i Paris och lämnade ett bidrag till undersökningen *The Problem of Rising Prices* (Fellner m fl 1961).

Hansen avgick som professor i Sverige 1962 och blev rådgivare vid Institute of National Planning i Kairo, där han också verkade som lärare. Efter tre år i Egypten önskade Hansen återvända till Europa. Åren 1965–67 var han åter knuten till OECD och skrev *Fiscal Policy in Seven Countries*, som kom ut 1969 (Hansen 1969b).

Hansen blev professor vid Stockholms universitet 1966 men även andra var intresserade av hans kapacitet. Året efter blev han professor vid University of California, Berkeley. Hansen var där prefekt för institutionen under närmare 10 år. Här skrev han en avancerad lärobok, *A Survey of General Equilibrium Systems*, som utkom 1970. Samtidigt fortsatte han att verka som rådgivare i olika utvecklingsländer. Han pensionerades 1987 men fortsatte att arbeta som emeritus fram till 1998.

Sent i livet drabbades Hansen av alzheimer. Under en resa till Schweiz 1999 bröt han en höft. Han bosatte sig därefter med sin hustru Soad i Alexandria i Egypten. Här dog han den 15 april 2002, 81 år gammal.

1. Inflationsanalys

Hansens doktorsavhandling har titeln *A Study in the Theory of Inflation*. Den påbörjades tidigt 1948 och var färdig i april 1951.

Avhandlingen var aktuell genom den omfattande inflationen under och efter andra världskriget (Brown 1955). Inflationen kunde analyseras från olika utgångspunkter. En var kvantitetsteorin. Denna tog Hansen emellertid avstånd ifrån. Hansens kritiska hållning till kvantitetsteorin hängde säkerligen samman med den intellektuella miljö han verkade i. De svenska ekonomerna var vid denna tid nästan samtliga kritiska till kvantitetsteorin. Hansens handledare, Erik Lindahl, hade 1929 publicerat en artikel där han gick igenom kvantitetsteorins brister.

I stället för att utgå från kvantitetsteorin kan man tänka sig att utgå från den keynesianska inflationsanalysen i *How to Pay for the War* (Keynes 1940). Inte heller detta var en rimlig utgångspunkt enligt Hansen eftersom Keynes enbart studerade efterfrågeöverskottet på den aggregerade varumarknaden. Även faktormarknaderna borde tas med explicit i analysen.

Undertryckt inflation

Under och efter kriget hade många länder tillämpat regleringar av olika slag för att inte efterfrågeöverskotten på de aggregerade varu- och faktormarknaderna skulle resultera i prisstegringar. Förutom direkta ingrepp i

produktionen och fördelningen av produktionsresultatet hade pris- och lönerreglering varit viktiga instrument, se Lundberg (1953, kap 15), Brown (1955, kap 7) och Lindbeck (1975, kap 2). Detta föranledde Hansen att skilja mellan öppen och undertryckt inflation. I det senare fallet ledde pris- och löner regleringar till att övrefterfrågan på varor och tjänster inte kunde påverka den allmänna prisnivån utan i stället resulterade i någon form av ransonering.

Undertryckt inflation sågs av Hansen som ett specialfall av öppen inflation. Vid undertryckt inflation är priser och löner fixerade. Förväntningsbildningen blir i så fall enkel eftersom man kan utgå från att förväntningarna är inställda på oförändrade löner och priser. Under öppen inflation kommer priserna att ändras men det kan ju ändå tänkas att de ransoneringsmekanismer som verkar under undertryckt inflation fortfarande är aktuella. Pris- och lönestegringarna är i så fall inte tillräckligt snabba för att eliminera efterfrågeöverskotten på varu- och faktormarknaderna. Detta skulle i sin tur innebära att den öppna inflationen studeras som en *s k non-tâtonnement-process*, dvs avslut görs även innan det potentiella jämviktsläget har uppnåtts.

Hansen underströk att under jämviktsbrist finns det skäl att skilja mellan optimala köp, planerade köp och aktiva försök till köp. Vilket av efterfrågebegreppen man använder beror på frågeställningen. Är man t ex intresserad av hur mycket man ska behöva öka utbudet för att få jämvikt är det optimala köp det är fråga om. Det faktiska beteendet återspeglas av de planerade köpen, de köp man önskar göra med hänsyn taget till att det inte råder jämvikt och att det t ex kan förekomma ransonering på en eller flera marknader. Är man slutligen intresserad av hur ett visst efterfrågeöverskott leder till prisstegringar är det snarare frågan om aktiva försök till köp som är viktig.

Under undertryckt inflation kan företagen inte få fram den önskade produktionskvantiteten på grund av svårigheten att rekrytera arbetskraft. Detta leder till att utbudet på varumarknaden är betingat av en ransoneringsituation på arbetsmarknaden. På motsvarande sätt är det möjligt att utbudet av arbetskraft hålls tillbaka på grund av att hushållen vid givna priser och löner inte kan köpa den kvantitet varor som de skulle önska (Hansen 1951, s 188). I motsats till den keynesianska multiplikatorn som anger hur en efterfrågeimpuls påverkar produktionsvolymen skulle vi i Hansens fall få en multiplikator som anger hur en utbudsimpuls (t ex en autonom ökning i den genomsnittliga och marginella arbetsproduktiviteten) påverkar produktionsvolymen. Hansens analys förebådade alltså teorin för utbudsmultiplikatorn, se Barro och Grossman (1974, 1976) och Malinvaud (1977). Hansens arbete pekade således framåt i ett viktigt avseende.

Öppen inflation

I kapitel VII i avhandlingen släpper Hansen antagandet om att priser och löner är frysta och övergår till att studera öppen inflation, fortfarande inom

ramen för en enkel modell med en aggregerad varumarknad och en aggregerad arbetsmarknad.

Vi kommer nu att samtidigt ha ett inflationsgap på varumarknaden och ett faktorgap på arbetsmarknaden. Prisstegringstakten beror på inflationsgapet och lönestegringstakten på faktorgapet.¹ Utvecklingen av reallönen styrs alltså av två differentialekvationer. Stationärlösningen för reallönen innebär att pris- och lönestegringarna är procentuellt lika stora. Hansen kallade stationärlösningen för kvasijämvikt (s 165) eftersom det vid denna jämvikt råder fortgående pris- och lönestegringar.

Reallönen är vid kvasijämvikt uppenbarligen beroende av hur starkt prisstegringstakten påverkas av inflationsgapet. Motsvarande gäller för lönestegringstakten. Detta innebär att reallönen vid kvasijämvikt kan skilja sig från den man skulle få då alla marknader simultant är i jämvikt. Reallönen kommer vid kvasijämvikt att bero på systemets dynamiska egenskaper.

Ett tankeexperiment som illustrerar detta är att lönerna antas vara indexreglerade och att justeringen inträffar med jämna mellanrum, t ex en gång i kvartalet. Detta leder till att reallönen stiger med jämna mellanrum men att systemet fram till nästa justering strävar efter att uppnå kvasijämviktsläget. I genomsnitt kommer man då att ha en högre reallön än om lönerna inte var indexreglerade.

Hansen anmärker (s 162) att modellen är överdeterminerad och inkonsistent. Det finns ju inget pris- och löneläge som sluter modellen. Hansen har (s 171) tre förslag till modifieringar av modellen för att göra den konsistent. Ett förslag är Pigoueffekten, dvs att göra efterfrågan för varor beroende på realbalanserna, ett annat att à la Keynes anta att högre priser vid given penningmängd tenderar att höja räntan och därmed minska varuefterfrågan. En tredje möjlighet är att anta att den offentliga sektorns varuefterfrågan är fixerad i kronor och ören. Då kommer den efterfrågade kvantiteten att minska när priserna stiger.

Stabilitet och allmän kvasijämvikt

Hansens doktorsavhandling var starkt influerad av Stockholmskolan. Det kan man bl a se på att han flitigt använde begreppsparet *ex ante* och *ex post* och att han i likhet med Knut Wicksell och Erik Lindahl utgick från att jämvikten på penningmarknaden inte var något problem. I kapitel VIII i avhandlingen ser man också ett starkt inflytande från den stabilitets- och allmänna jämviktsanalys som växte fram efter kriget. De två arbeten som Hansen främst var influerad av var Hicks (1946)² och Samuelson (1947). Det var fråga om att studera interdependenserna i en ekonomi med matematiska metoder samt att också undersöka hur systemet rörde sig utanför jämvikt och om det konvergerade mot en stationärlösning.

¹ Hansen och Rehn (1956) undersöker empiriskt vilka faktorer som påverkar löneglidningen (skillnaden mellan de totala löneökningarna och de avtalsmässiga). De framhåller att resultaten är osäkra men kommer fram till att bl a marknadsförhållandena spelar en viss roll.

² Första upplagan av Hicks *Value and Capital* publicerades 1939.

Ren teori på en alpin nivå

Erik Lundberg (1953, s 337n) karakteriserade Hansens avhandling med orden ”ren teori på en alpin nivå”. Lundbergs yttrande kan tolkas på olika sätt. Ett är att det innebär en reaktion mot den strikt avgränsade matematiska analys som kom att bli allt vanligare efter andra världskriget. Lundberg var inte så förtjust i denna utveckling. Lundberg menade också att Hansens analys inte gav någon god utgångspunkt för empiriskt arbete. En annan tolkning, som dock inte har täckning i vad Lundberg skrev, är att Hansens analys var alltför begränsad.

Ett exempel på detta är att Hansen inte hade med kreditmarknaden i analysen. Räntebildningen och framför allt den förväntade realräntan spelar ju en viktig roll i inflationsprocessen. Man skulle också vänta sig att en elev till Erik Lindahl skulle fästa stor vikt vid inflationsförväntningarna. Hansen diskuterade också dessa kortfattat (s 247) men menade att de endast påverkar prisstegringsprocessen via efterfrågeöverskottet. Ett argument för detta är att förväntningarna om stigande priser innebär att man tidigarelägger köpen. Det är alltså efterfrågeöverskottet man ska komma åt enligt Hansen. Inflationsförväntningarna har emellertid även en direkt effekt på pris- och lönebildningen. Detta innebär att inflationsförväntningarnas effekt på pris- och lönestegringarna är analoga med spontana pris- och löneökningar och därför har en nära relation till kostnadsinflationen. Det är således endast genom att åstadkomma utbudsöverskott som man kan komma åt förväntningarnas effekt på inflationen.³

Beteendekvationerna i Hansens inflationsmodell är som regel homogena av nollte graden i prisnivån. Det innebär att en stigande pris- och lönenivå inte spelar någon roll för att åstadkomma jämvikt. Hansen diskuterar visserligen realbalanseffekten (Pigoueffekten) som en möjlig mekanism som skulle kunna skapa jämvikt, men går inte närmare in på det.

Vi tog tidigare upp att en anledning till detta kan ha varit den svenska traditionen med avståndstagande till kvantitetsteorin. I en ekonomi med ”pure inside money” som ju både Wicksell och Lindahl studerade kommer det inte att förekomma någon realbalanseffekt. Hansen kom emellertid senare att intressera sig för Don Patinkins utveckling av penningteorin. Medan Hansen (1952) fortfarande intog en rätt negativ hållning till kvantitetsteorin så skrev Hansen (1957) en mycket positiv recension av Patinkin (1956). Han underströk emellertid samtidigt att antagandet om en exogen penningmängd starkt begränsade kvantitetsteorins användbarhet.⁴

³ Hansen deltog 10 år senare i en OECD-utredning om inflationsproblemet (Fellner m fl 1961). Här tog man i viss mån upp inflationsförväntningarna som ett problem om man vill få ner inflationen. Se också Hansen (1961).

⁴ Gurley och Shaws (1960) analys av ”outside” och ”inside money” samt andra upplagan av Patinkins *Money, Interest and Prices* (1965) innebar ett stort steg på vägen mot att införa mer realistiska antaganden om penningmängden i ett kvantitetsteoretiskt sammanhang.

2. Finanspolitikens ekonomiska teori

Hansens uppdrag inom ramen för 1951 års penningvärdeundersökning var att ge en teoretisk behandling av möjligheterna att använda finanspolitiska medel för att stabilisera penningvärdet i ett samhälle med full sysselsättning. *Finanspolitikens ekonomiska teori* (FET) består därför av tre delar: allmän finansteori, mikroekonomisk finansteori och makroekonomisk finans-teori.

Del I om den allmänna finansteorin är metodmässigt klart innovativ. Här finner man för första gången på svenska en systematisk och koncis framställning av den ekonomiska politikens teori. Även internationellt var framställningen banbrytande. Hansens klara begreppsbildning och analys i matematiska termer kontrasterar i viss mån mot Erik Lundbergs mer intuitiva resonemang om ekonomisk politik i *Konjunkturer och ekonomisk politik* som kom ut blott två år tidigare.

Ett originellt och väsentligt bidrag i Del I är mål-medel-analysen. Utgångspunkten är precisa definitioner av mål, medel, parametrar (som kan vara kontrollerbara eller okontrollerbara, tillåtna eller otillåtna), åtgärd, exogena och endogena storheter, kausal ordning samt verkan av en parameterförändring (dvs derivatan beräknad på *hela* modellen). Ett välkänt resultat är här tumregeln att i ett linjärt och rent interdependent system måste antalet använda medel vara lika stort som antalet mål. Hansen diskuterar, med utgångspunkt i Herbert A Simons modellklassifikation, även mellanformer mellan rent interdependenta och rent rekursiva system och kommer då fram till att andra relationer mellan mål och medel gäller än den nämnda tumregeln. Efter att ha utarbetat sin analys blev Hansen, skriver han i ett post scriptum, uppmärksam på att en ganska likartad mål-medel-analys hade utarbetats av Jan Tinbergen några år tidigare, se Tinbergen (1952, 1954). Denna omständighet gör inte Hansens bidrag mindre originellt. Hansens uppläggning var dessutom mer generell än Tinbergens. Tinbergen utgick från en kvantitativ modell över Hollands ekonomi medan Hansens analys var principiell, byggd på Samuelson (1947).

Hansen konstaterar vidare att budgetens olika poster som regel inte är finanspolitiska parametrar utan endogena storheter. Det är meningslöst att tala om verkningarna av en förändring i en endogen variabel. En och samma förändring av den endogena variabeln kan ju uppnås med ett flertal olika kombinationer av parameterförändringar, vilka i sin tur har olika effekter på ekonomins övriga endogena variabler. Av detta följer att det inte är meningsfullt att tala om verkan av den endogena storheten budgetsaldot eller dess förändring. I ett annat sammanhang (Hansen 1973, s 546) framhåller Hansen att Samuelson (1948, s 144) genom att skilja på *basic* och *pseudo multipliers* var den första att påpeka att ”verkningar” av endogena förändringar inte kan bestämmas entydigt.

I Del I formulerar Hansen också den offentliga sektorns budgetrestriktion. Enligt Brems (1986, s 243) var det första gången detta gjordes algebraiskt. Som bekant var det de två artiklarna av Ott och Ott (1965) och Christ

(1968) som på allvar drog i gång diskussionen om de makroekonomiska implikationerna av den offentliga sektorns budgetrestriktion. I diskussionen deltog också Blinder och Solow (1974, s 48–50).⁵

Hushållens planering behandlas i Del II. Det är fråga om preferensteori i Irving Fishers efterföljd. Andra föregångare är J R Hicks och J Mosak. Ingen av dessa författare har tagit hänsyn till beskattning i sin analys. Hansen analyserar verkningarna på hushållens planerade konsumtion och sparande av en inkomstskatt som inte övervältras och en konsumtionsskatt som övervältras helt. Han visar att skillnaden mellan en inkomstskatt och en konsumtionsskatt är en effekt motsvarande räntan. Hansen skisserar också en allmän intertemporal teori för hushållens inkomstanvändning över ett godtyckligt antal perioder, där hushållen alternativt sparar för att konsumera, för att ackumulera en viss mängd kapital eller för att säkra en viss ränteinkomst från den n:te perioden.

Den makroekonomiska finasteorin i Del III baseras på en jämviktsmodell för ett slutet samhälle. I den starkt stilerade modellen ingår fem sektorer: två produktionssektorer för konsumtions- respektive investeringsvaror, företagar- och löntagarhushåll som efterfrågar output och den offentliga sektorn. Båda industrierna beskattas med avgifter på produktionsvärdet eller den utbetalda lönesumman. Både företagar- och löntagarhushållen betalar inkomstskatt och tar emot statliga subventioner, och löntagarhushållen säljer arbetsinsatser. På detta sätt kommer det offentliga att förfoga över tio finanspolitiska parametrar. I denna modell analyserar Hansen hur offentliga åtgärder kan neutraliseras av andra åtgärder och hur uppkommande störningar kan neutraliseras så att målen full sysselsättning och prisstabilitet kan säkras. Trots sin enkelhet kan modellen belysa ganska komplicerade beslutssituationer för den ekonomiska politiken.

I bokens näst sista kapitel fogas en utrikeshandelssektor till modellen. Om man gör vissa antaganden blir modellen rent rekursiv, och det är givetvis avgörande för hur finanspolitiken kan säkra de tre målen full sysselsättning, konstant prisnivå och saldot på bytesbalansen. Analysen av den öppna ekonomin är värdefull därför att det här finns ytterligare bidrag till den ekonomiska politikens teori.

I kapitlet om direkt kontra indirekt beskattning diskuterar Hansen hur en skatteomläggning kan förväntas påverka arbetsincitamenten. Här pekar Hansen på ett fel i tänkandet om skatteomläggningar som fortfarande inte är ovanligt. Felet är att man endast tar hänsyn till marginals-katten i inkomstbeskattningen och glömmer bort att även den indirekta skatten påverkar realinkomsterna på marginalen.⁶ Även den indirekta skatten har en marginaleffekt, understryker Hansen.

⁵ I sin artikel i *American Economic Review* påpekar Bent Hansen (1973, s 348) att restriktionen troligen först upptäcktes av Knut Wicksell (1898) samt att den tidigt har beaktats även av bl a Bertil Ohlin, Abba Lerner, Lloyd Metzler och Alain Enthoven.

⁶ Motsvarande resonemang gäller även för arbetsgivaravgifter och inkomstberoende transferreringar.

Vid läsningen av FET i dag är det väsentligt att erinra sig att föreställningarna och insikterna på den ekonomiska politikens område var mindre sofistikerade för femtio år sedan än de är i dag. Mycket av innehållet i FET har sedan länge varit självklart och finns inarbetat i elementära läroböcker. En bidragande orsak till att dessa ting är självklara i dag är att Hansen skrev *Finanspolitikens ekonomiska teori*. Med FET blev den principiella innebörden av att föra ekonomisk politik kristallklar och den formella analysens fördelar och begränsningar uppenbara. Det var en första demonstration för svensk publik av vad en makroekonomisk modell är och hur den kan bidra till att strukturera tänkandet. FET utmärktes inte bara av vetenskaplig stringens utan var också mycket välskriven och således något av en pedagogisk bragd.

Hansens stora insats inom svensk nationalekonomi var att han stöpte ihop Stockholmsskolans tradition i Lindahls tappning med den matematiska analysen i Hicks (1946) och Samuelson (1947). Här introducerades de analysredskap som Hansen sedan dels via sina båda makroekonomiska arbeten (Hansen 1951, 1955), dels via seminarierna i Uppsala förmedlade till en yngre generation svenska nationalekonomer. Som exempel kan nämnas Guy Arvidsson och Assar Lindbeck. Båda läste nationalekonomi i Uppsala. De tog djupa intryck av Hansens analys och förde analysverktygen vidare till Lund och Stockholm (se vidare Gylfason 2005, s 50). Hansen kom också att påverka finsk nationalekonomi genom Jouko Paunio. Paunio besökte Uppsala 1954–55 och skrev en avhandling i inflationsteori som var starkt påverkad av Hansens avhandling (Paunio 1962). Titeln på de båda avhandlingarna var t o m nästan densamma.

Hansen spelade också en viktig roll för svensk nationalekonomi genom att vara redaktör för *Ekonomisk Tidskrift* (nuvarande *Scandinavian Journal of Economics*) åren 1957–61. Artikelströmningen var liten på den tiden och malisen sade att Hansen höll upp kvalitén genom att skriva en stor del av artiklarna själv.

En del av Hansens begåvning låg i förmågan till förenkling. Detta kommer fram både i avhandlingen och i FET. Man kan därför säga att Hansen, till skillnad från de äldre nationalekonomerna i Stockholm, Ingvar Svennilson och Erik Lundberg, gav analysredskapen till en yngre generation. Svennilson och Lundberg var emellertid mycket kritiska till Hansens metod, de tyckte att han överförenklade. Man borde ta hänsyn till alla komplikationer.

3. Senare makroekonomiska arbeten

Efter att ha utarbetat FET kunde det måhända för Hansen ses som en naturlig fortsättning att arbeta empiriskt med finanspolitik. Det dröjde dock mer än ett årtionde innan han gjorde det. År 1969 kom hans (och Wayne W Snyders) studie av finanspolitiken 1955–65 i Belgien, Frankrike, Italien, Storbritannien, Sverige, Västtyskland och USA som utfördes på uppdrag av OECD. I FET var det fråga om att analysera en ekonomi med full syssel-

sättning och stabilt penningvärde, medan OECD-studien med hjälp av en keynesiansk multiplikatormodell undersökte finanspolitikens verkningar i situationer utanför full sysselsättning.

År 1970 publicerade Hansen *A Survey of General Equilibrium Systems*. Den byggde delvis på hans *Lectures in Economic Theory I-II* (Hansen 1966, 1967), som hade kommit några år tidigare, och utan tvivel var avsedd att vara en lärobok vid Berkeley. Som titeln anger presenterades i denna bok, stringent och med stor ekonomi, den tidens mest betydande allmänna jämviktsmodeller. Den sammanfattar också Hansens syn på makroteorin anno 1970 och vittnade om hur hemmastadd han var i litteraturen.

4. Varför övergav Hansen makroteorin?

Det var på 1960-talet som Hansen på allvar började intressera sig för utvecklingsländernas ekonomi, framför allt Egyptens. Under de sista decennierna av sina aktiva år var han nästan uteslutande utvecklingsekonom och knappast makroekonom i traditionell mening. Det ligger nära till hands att ställa frågan varför Hansen övergav makroekonomin, där han hade lämnat internationellt uppmärksammat bidrag och var väletablerad. En förklaring kan vara att han kände sig främmande inför den turbulenta utvecklingen av makroteorin under 1970- och 1980-talet, de årtionden då den tidigare allmänt accepterade keynesianismen utsattes för attacker från olika håll och det vi i dag uppfattar som den moderna makroteorin växte fram. Denna utveckling innebar också en ny syn på den kortsiktiga stabiliseringspolitiken. En annan förklaring – som inte är oförenlig med den första – kunde vara att han vid mötet med den egyptiska verkligheten blev så starkt engagerad i landets (och senare andra u-länders) ekonomiska problem att den traditionella makroteorin efter hand tedde sig mindre intressant och lockande.

5. Hansens främsta bidrag till utvecklingsekonomi

Hansens främsta forskningsområde var kanske inte utvecklingsekonomi men han publicerade några banbrytande arbeten inom detta ämne. De oftast citerade studierna handlar om den agrara arbetsmarknaden i Egypten på 1960-talet och det är dessa vi ska belysa här (Hansen och Marzouk 1965; Hansen 1969a). Hansens slutsatser ifrågasatte de centrala antagandena i den berömda – och synnerligen inflytelserika – Lewismodellen av utveckling med obegränsat utbud av arbetskraft (som bidrog till att Arthur Lewis fick ekonomipriset till Nobels minne 1979).

Lewis modell är väl känd för de flesta ekonomer, men låt oss kortfattat påminna om de centrala antaganden modellen bygger på: (1) Jordbrukssektorn i tropiska länder är mycket arbetskraftsintensiv och har en låg inneboende potential för produktivitetsförbättringar; (2) i denna sektor bestäms arbetskraftens ersättning inte av dess marginalproduktivitet utan av genomsnittsproduktiviteten i små familj jordbruk; och (3) i dessa små-

jordbruk är arbetskraftens marginalproduktivitet noll, vilket betyder att arbetskraften kan minskas utan att produktionen faller.

Under 1950- och 1960-talen var den förhärskande föreställningen bland ekonomer att utveckling var liktydig med industrialisering genom importsubstitution, dvs att tidigare import av industrivaror ersätts av inhemsk tillverkning med hjälp av tullskydd. Detta var också det huvudsakliga budskap som förmedlades av Lewis modell. I denna modell kan arbetskraft flyttas över till en begynnande industrisektor utan att jordbruksproduktionen minskar (på grund av att marginalproduktiviteten är lika med noll). Allt mervärde som skapas av arbetskraften i en växande industrisektor är därmed ett nettotillskott till landets inkomster.

I sin berömda artikel refererar Lewis (1954) till Egypten (samt Indien och Jamaica) som ett land med obegränsat ”utbud” av arbetskraft eftersom marginalproduktiviteten är lika med noll i jordbruket. Lewis hade dock ingenting att säga om säsongsvängningar i arbetskraftsefterfrågan i ”traditionellt” jordbruk och det var på den punkten Hansens analys ifrågasatte Lewis modell.

Hansens resultat

Hansen var i början på 1960-talet bosatt i Egypten och medverkade i en stort upplagd studie av arbetsmarknaden i landsbygdsområden, initierad av den egyptiska regeringen i samarbete med ILO. Studien fann att den egyptiska jordbrukssektorn uppvisade flera karakteristika som Lewis förknipade med ”traditionellt” jordbruk i fattiga länder: små enheter, låg produktivitet och mycket arbetskraftsintensiva metoder.

Tre av Hansens resultat gick dock helt stick i stäv med de centrala antagandena i Lewis modell, som han därmed kunde visa var ”för bra för att vara sann”:

- (1) Lönerna i jordbruket bestämdes av utbud och efterfrågan; inte av ”institutionella faktorer” eller genomsnittsproduktiviteten, vilket Lewis antagit. Hansen fann att lönerna var mycket flexibla och varierade kraftigt mellan olika områden och, framför allt, över säsongen. Under högsäsongen var lönerna mer än dubbelt så höga som under lågsäsongen och lönekurvan över åren följde tätt kurvan på antalet arbetade timmar i jordbruket.
- (2) Arbetskraftens marginalproduktivitet var inte noll. Relativt stora, men även mycket små, jordbruksenheter hyrde in jordlösa lantarbetare under högsäsongen. Hade arbetskraften haft en marginalproduktivitet som var lika med noll hade detta knappast varit ekonomiskt försvarbart.
- (3) Det fanns ingen arbetslöshet i det egyptiska jordbruket. Över året som helhet arbetade vuxna män i genomsnitt ca 2 400 timmar; kvinnor och barn något mindre, men hushållsarbete räknades inte in i undersökningen. I den mån det förelåg undersysselsättning var den mycket liten (8–9 procent) och förekom bara under lågsäsong.

Slutsatserna av Hansens resultat var uppenbara. Om betydande delar av arbetskraften i det egyptiska jordbruket permanent flyttades över till en snabbt växande industrisektor skulle jordbruksproduktionen minska (vid given teknologi och kapitalintensitet). Industrialisering hade således en alternativkostnad som Lewis bortsett ifrån.

Efter andra världskriget var industrialisering genom importsubstitution den utvecklingsstrategi som så gott som alla fattiga länder valde att följa. Man menade att industrialiseringen behöver stimuleras med hjälp av tullar. Denna policyrekommendation byggde på den då dominerande föreställningen att marknader fungerar dåligt i underutvecklade länder. Hansen delade inte den uppfattningen; enligt hans förmenande är det just i fattiga länder som marknaden fungerar som bäst.

Först på 1980-talet lade flertalet utvecklingsländer om till en mer marknads- och exportinriktad industrialisering i arbetsintensiva sektorer. Då hade kostnaderna för protektionismen blivit alltför uppenbara. Till dessa hörde att jordbrukssektorn stagnerade till följd av den prisdiskriminering som högt tullskydd för industrin för med sig för jordbruket. Hade Hansens resultat beaktats mer, och följts upp med en snabbare avveckling av den förödande importsubstitutionspolitiken, hade kanske många fattiga länder i dag varit mindre fattiga.

6. Forskaren och människan Bent Hansen

Hansen gjorde viktiga insatser på flera områden inom nationalekonomin. Hans doktorsavhandling var för sin tid analytiskt mycket avancerad. Med stor skicklighet och känsla för det relevanta analyserade han inflationsproblematiken. I sin analys av finanspolitikens mål och medel utvecklade han samma tankegångar som Tinbergen men kände då inte till dennes resultat.

Analysen av finanspolitikens verkningar som gjordes inom ramen för OECD-studien var skickligt genomförd. Den byggde emellertid på traditionell keynesiansk grund och kom därför att ganska snabbt bli inaktuell. Hansen lämnade också makroteorin under 1960-talet och riktade in sin forskning allt mer mot utvecklingsproblematiken. Inom detta område gjorde han en viktig insats genom att belysa frågan om prissättningen på arbetskraft i underutvecklade ekonomier.

Hansen publicerade en lång rad artiklar i de ledande internationella tidskrifterna. Han var också framgångsrik som samhällsdebattör där han kombinerade saklighet och oräddhet. Han betydde särskilt mycket för den ekonomiska debatten i Sverige under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet.

Hansen kom emellertid inte att knytas till ett enda land. Att han lämnade Danmark i början av sin karriär får tillskrivas de bättre forskningsmöjligheter han fick i Sverige. Här kom han att bli etablerad som professor och självständig chef för Konjunkturinstitutet. Ändå lämnade han denna post och Sverige. Anledningen kan ha legat på det personliga planet och höra samman med skilsmässan från hans första fru. Hansen var vidare kritisk mot

ledande svenska nationalekonomer och det sätt på vilket den ekonomiska politiken bedrevs i Sverige. Det förra kan sammanhålla med den skillnad i vetenskapssyn mellan Hansen å ena sidan och Lundberg och Svernlund å den andra som vi har berört ovan. Han kom vidare att stå alltmer främmande till de socialistiska och socialdemokratiska idéer som genomsyrade det svenska samhället vid denna tid, trots att han i sin ungdom var starkt intresserad av marxismen.

Både i Egypten och i USA, liksom i samband med OECD-studien, erbjöds Hansen goda arbetsmöjligheter. Från Danmark via Sverige kom Hansen att utvecklas till en internationellt verksam och erkänd ekonom. Detta innebar dock inte att han var speciellt utåtriktad. Hansen var en vänlig och blyg person. Blygheten på det personliga planet var emellertid sammankopplad med ett starkt engagemang för vetenskapen och stor kraft när det gällde att driva den ekonomiska analysen och att konfrontera denna med empiriska data.

REFERENSER

- Akerlof, G A, P Bardhan och R Craine (2002), "In Memoriam, Bent Hansen Professor of Economics, Emeritus, Berkeley 1920-2002", manuskript, University of California, Berkeley.
- Banke, N (1980), "Bent Hansen", biografi i *Dansk Biografisk Leksikon*, band 5, Gyldendal, Köpenhamn.
- Barro, R J och H I Grossman (1974), "Suppressed Inflation and the Supply Multiplier", *Review of Economic Studies*, vol 41, s 87-104.
- Barro, R J och H I Grossman, (1976), *Money, Employment and Inflation*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Blinder, A S och R M Solow (1974), "Analytical Foundations of Fiscal Policy", i *The Economics of Public Finance*, The Brookings Institution, Washington DC.
- Brems, H (1986), *Pioneering Economic Theory 1630-1980. A Mathematical Restatement*, Johns Hopkins University Press, Baltimore och London.
- Brown, A J (1955), *The Great Inflation 1939-1951*, Oxford University Press, London.
- Christ, C F (1968), "A Simple Macroeconomic Model with a Government Budget Constraint", *Journal of Political Economy*, vol 76, s 53-67.
- Fellner, W m fl (1961), *The Problem of Rising Prices*, OECD, Paris.
- Gurley, J G och E S Shaw (1960), *Money in a Theory of Finance*, Brookings Institution, Washington.
- Gylfason, T (2005), "Intervju med Assar Lindbeck", *Ekonomisk Debatt*, årg 33, nr 7, s 48-67.
- Hansen, B (1951), *A Study in the Theory of Inflation*, (översatt av R S Stedman), George Allen & Unwin Ltd, London.
- Hansen, B (1952), "Pengeens rolle i det klassiske økonomiske interdependenssystem – Patinkin ctr. Cassel", *Ekonomisk Tidsskrift*, vol 54, s 100-120.
- Hansen, B (1955), *Finanspolitikens ekonomiska teori*, SOU 1955:25, Stockholm.
- Hansen, B (1957), "Patinkin och pengarna. Kvantitetsteoriens redivivus?", *Ekonomisk Tidsskrift*, vol 59, s 85-104.
- Hansen, B (1961), "Arbetsmarknad och inflation", *Ekonomien*, nyutgåva 1965 i *Inflation och penningvärde*, Bokförlaget Prisma, Stockholm.
- Hansen, B (1966), *Lectures in Economic Theory, Part I, General Equilibrium Theory*, Studentlitteratur, Lund.
- Hansen, B (1967), *Lectures in Economic Theory, Part II, The Theory of Economic Policy and Planning*, Studentlitteratur, Lund.
- Hansen, B (1969a), "Employment and Wages in Rural Egypt", *American Economic Review*, vol 59, s 298-313.
- Hansen, B (assisterad av W W Snyder) (1969b), *Fiscal Policy in Seven Countries*, OECD, Paris.
- Hansen, B (1970), *A Survey of General Equilibrium Systems*, McGraw-Hill, New York.
- Hansen, B (1973), "On the Effects of Fiscal and Monetary Policy: A Taxonomic Discussion", *American Economic Review*, vol 63, s 546-571.
- Hansen, B och G A Marzouk (1965), *Development and Economic Policy in the UAR*

(Egypt), North-Holland, Amsterdam.

Hansen, B och G Rehn (1956), "On Wage-Drift", i 25 *Economic Essays in Honour of Erik Lindahl*, Ekonomisk Tidskrift, Stockholm.

Henriksson, R (1987), "Organisatorisk utveckling och anomalier", i Henriksson, R (red), *Konjunkturinstitutet under Erik Lundbergs tid*, Konjunkturinstitutet, Stockholm.

Hicks, J R (1946), *Value and Capital*, Oxford University Press, Oxford.

Keynes, J M (1940), *How to Pay for the War*, nyutgåva 1972 i volym IX av *The Collected Works of John Maynard Keynes*, Macmillan St Martin's Press, Cambridge.

Lewis, W A (1954), "Economic Development with Unlimited Supply of Labour", *The Manchester School*, vol 22, s 139-191.

Lindbeck, A (1975), *Svensk ekonomisk politik*, Aldus, Stockholm.

Lindahl, E (1929), "Om förhållandet mellan penningmängd och prisnivå", i *Uppsala Universitets Årsskrift 1929*, Juridiska fakultetens minneskrift, Almqvist & Wiksell, Uppsala.

Lundberg, E (1953), *Konjunkturer och ekonomisk politik*, Konjunkturinstitutet och SNS, Stockholm.

Malinvaud, E (1977), *The Theory of Unemployment Reconsidered*, Basil Blackwell, Oxford.

Ott, D J och A F Ott (1965), "Budget Balance and Equilibrium Income", *Journal of Finance*, vol 20, s 71-77.

Patinkin, D (1956), *Money, Interest and Prices*, första upplagan, Harper & Row, New York.

Patinkin, D (1965), *Money, Interest and Prices*, andra upplagan, Harper & Row, New York.

Paunio, J J (1962), *A Study in the Theory of Open Inflation*, Bank of Finland, Helsingfors.

Samuelson, P A (1947), *Foundations of Economic Analysis*, Harvard University Press, Cambridge.

Samuelson, P A (1948), "The Simple Mathematics of Income Determination", i *Income, Employment and Public Policy. Essays in Honor of Alvin H. Hansen*, W W Norton, New York.

Tinbergen, J (1952), *On the Theory of Economic Policy*, North Holland, Amsterdam.

Tinbergen, J (1954), *Centralization and Decentralization in Economic Policy*, North Holland, Amsterdam.

Wicksell, K (1898), *Finanztheoretische Untersuchungen*, Gustav Fischer, Jena.